HET SINT ELISABETH'S GASTHUIS TE ROTTERDAM

DOOR MR. D. DUNLOP

UIT familiebezit gewerden mij eenige bescheiden aangaande het bovengenoemde gesticht, een kleine collectie, bestaande uit een register, aanvangende in het jaar 1566, en loopende tot 1577, benevens twee kasboeken, waarvan het eene de jaren 1606 en 1607 omvat, en het andere de jaren 1639 tot 1647.

Van deze drie handschriften is het eerste, hetwelk tot opschrift heeft: „Dit is 't Register van de Renten toecomende Sinte Elisabeth's gasthuys binnen Rotterdam" het belangrijkste. Men leert eruit kennen welke goederen het gasthuis in die jaren bezat, en men vindt er dooreengemengd aanteekeningen van allerlei aard, zooals over de op te nemen verpleegden, over huren en reparaties.

Dit register is het zeker waard, dat wij er een oogenblik de aandacht voor vragen, temeer omdat wij tegelijkertijd in de gelegenheid zijn, de kennis van de geschiedenis der stichting met eenige aan haar archief ontleende gegevens aan te vullen, welke gegevens in de tot nog toe verschenen publicaties slechts spaarzaam gebruikt zijn.

Het gasthuis vindt zijn oorsprong in een kapel, de St. Jacobskapel geheeten, welke gelegen was aan de Oostzijde van de Lombardstraat.

Deze kapel was gesticht door den schepen Daem Janssen Stoppelmans [1]), die „totter eeren des almachtigen God, der alreheyligste maget Maria syns Moeders, ende der heyligen Jacops apostels ende Anne, moeders Marie" zijn naam wilde vereeuwigen. Toen Stoppelmans, op leeftijd gekomen, vreesde, dat na zijn dood zijne fundatie te niet mocht gaan, dan wel tot wereldsche doeleinden mocht worden gebruikt, droeg hij den 8en Februari 1455 [2]) deze kapel, „welc genoomt is St. Jacobs gasthuys", gelegen in de Lombardstraat en

1) Hij komt na 1425 talrijke malen voor als schepen. In 1422 en 1423 was hij burgemeester, in 1431 en 1432 schout.

2) De akte wordt in haar geheel vermeld in de kroniek van Dr. N. Zas, uitgegeven in Unger's „Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam".

strekkende tot aan de helft van de Botersloot, met aangrenzend erf, tuin, aarde of huizinge over aan den toenmaligen schout van Rotterdam Jan Willemsz.

Het gebouw was door Stoppelmans tevens met eene vicarie verbonden, en met renten en landerijen gedoteerd; de collatie der vicarie had hij aan zichzelven en zijne erfgenamen voorbehouden. De collatie nu werd tegelijk met de kapel aan den schout opgedragen; de schout verkreeg, blijkens de bovenvermelde akte, het recht, om op den achter de kapel gelegen grond desgewenscht een huis te bouwen en hetzelve te verkoopen. Liet hij het complex echter ongeschonden, dan zouden hij en zijne nakomelingen voor altijd de collatie mogen blijven uitoefenen. Men is geneigd, te vragen, welke beweegredenen Stoppelmans tot deze ingrijpende handeling hebben bewogen. Men weet het niet. Denkelijk is hij bevreesd geworden dat zijne erfgenamen zich niet aan zijne beschikkingen zouden houden, en heeft hij met de ten uitvoerlegging daarvan iemand belast, van wiens betrouwbaarheid hij overtuigd kan zijn geweest. Het is ook mogelijk, dat de verarming, welke vicarieën, kloosters e.d. in de 14de en sterker nog, in de 15de eeuw trof, ook zijne eigene stichting niet onaangetast heeft gelaten. Gelukkig ging de overdracht aan den schout gepaard met een schenking. De schout, die blijkbaar niet onbemiddeld was, schonk, bij gelegenheid van het transport, „begerende aertschen gueden in hemelschen, en vergancke-liken in eeuwlicken gueden met een salige verwandelinc te verwanderen" aan de kapel eenige landerijen in Krimpen en in den Vrijenban gelegen, benevens een rente van $4^1/_2$ schild, gevestigd op het huis en de steenplaats van Pieteroom den steenbakker, gelegen binnen de Oostpoort bij het Predikheerenklooster.

Tevens trof hij schikkingen voor de toekomst, voor het geval dat zijne echtgenoote, Ermtruyd of Ermgard Huyck Claesdr., hem mocht overleven, in welk geval zij de kapel, benevens de collatie zou behouden. Na hun beider overlijden zouden de wederzijdsche erfgenamen om beurten de collatie uitoefenen, waarbij steeds een geestelijke, tot hun familie behoorende, den voorrang zou hebben.

Echter zouden ook deze beschikkingen niet tot uitvoering behoeven te komen. Want ook de schout en zijne echtgenoote achtten de belangen der kapel nog niet voldoende beveiligd, immers den 8en Februari 1481 ontboden zij een notaris en de dekens van het St. Jacobs gilde in hun woonkeuken, welke tegen de kapel was aangebouwd, en lieten eene akte opmaken, waarbij zij de kapel met toebehooren, benevens het collatierecht aan het bovengenoemde gilde overdroegen. Nogmaals evenwel zouden de kapel en hare attributen in andere handen overgaan, want de dekens van het St. Jacobs gilde droegen de bovengenoemde goederen op 27 November 1485 over aan de dekens van het St. Nicolaas gilde, of de procuratoren van de nieuwe plantage of congregatie der weduwen van St. Elisabeth. De dekens van het St. Jacobs gilde zagen zich hiertoe genoopt, omdat zij vreesden, dat de kapel „uut versumenisse ofte teveel slappichheyt derselver medebroederen te laetsten uut verloep der tyden soude vergaen ofte in eenige maniere tot nyet weder comen."

In de akte van het jaar 1455 wordt gesproken van „kapel of het St. Jacob's gasthuys", maar na 1485, toen de overdracht ten derden male had plaats gevonden, sprak men van het St. Elisabeths gasthuys. Ook deze naam bleef niet de eenige, want later komt ook de naam „Oude Vrouwen huis" voor en onder dien naam is het gesticht bekend gebleven. Merkwaardig is in dit verband, dat, terwijl het gasthuis eerst in 1485 aan de congregatie van de weduwen van St. Elisabeth is gekomen en dus de naam St. Elisabeths gasthuis niet vóór 1485 in zwang kan zijn geweest, het gemeente-archief in het bezit is van een manuscript [1]) met het volgende naschrift:

„Dit boeck hoort toe de susteren van Sint Elysabets convent in Rotterdam anno 1482. Bidt voor den scryver om Gods wille."

Een St. Elisabeth klooster heeft, voor zoover wij weten, te Rotterdam nooit bestaan. Misschien hebben de weduwen

1) Gebedenboek van het St. Elisabeth klooster te Rotterdam anno 1450, gekocht door Scheffer voor f 2.20 in Maart 1860. Zie het archief van de Archief-commissie nr. 54.

van St. Elisabeth eerst elders in Rotterdam samengewoond, voordat de congregatie de hand legde op de St. Jacobs kapel.

Van de geestelijken, die den dienst in de kapel hebben waargenomen, zijn er slechts enkele bij name bekend. Allereerst Willem Gysbrechtsz., die den 22en Maart 1455 door Rudolf van Diepholt, bisschop van Utrecht, werd geïnstitueerd. In lateren tijd vinden wij Jan Jansz. Vet en diens opvolger Joris Dircx Crimpen[1]) als kapelaan van de Parochiekerk. Met den laatste gaan de meesters van het Sinte Lysbeth's gasthuis en de dekens van het St. Nicolaas gilde – deze functies waren dus na 1485 gesplitst – den 13en Februari 1567 een accoord aan, de laatstgenoemden als collateurs van de prebende op het St. Jacob's altaar, waarbij bepaald werd, dat Joris Dircx voortaan alle inkomsten van de prebende zal genieten, ook wat de landerijen in Krimpen aangaat, maar daartegenover verplicht zal zijn, aan de meesters van het gasthuis jaarlijks 36 Caroli guldens te betalen.

In de eerste jaren na den Opstand[2]) verliet Joris Dircx de stad, en als geestelijk goed werden de bezittingen van het gasthuis door den Ontvanger-Generaal op grond van het Placcaat van 15 Mei 1575 aangeslagen. Toentertijd werden zij geschat op 14 morgen land en eenige renten. Gelukkig besloten de Staten van Holland den 27en Mei 1588, op een desbetreffend request, dat de in beslag genomen eigendommen weder aan het gasthuis zouden worden teruggegeven.

Tijdens den Opstand leefden blijkbaar ook de oude vrouwen in het gasthuis niet in pais en vree, zoodat de stadsbestuurders den 2en Januari 1572 een reglement vaststelden, hetwelk in afschrift nog in het archief van het Oude Vrouwenhuis bewaard wordt. De aanhef ervan luidt als volgt:

„Myn Heeren de Schout, Baillieu, Burgemeesteren,

1) Volgens de kroniek van Dr. N. Zas (uitgegeven in Bronnen, II, blz. 383 vlgg.) wordt in 1557 het beneficium aan Joris Dircxz. geconfereerd.

2) Volgens van Reyn's „Geschiedkundige Beschrijving der Stad Rotterdam" vluchtte hij den 31en Juli 1572 uit Rotterdam.

schepenen en wethouders deser stede Rotterdam, geïnformeert synde, datter seeckere quade inbreecke, ongeregeltheyden en abuysen geschieden en gepleecht worden in 't voorsz. Vrouwenhuys deser stede, eendeels omdat de geschreven ordonnantije van tselve huys van ouderdom, roock ende onachtzaamheyt sulcx vergaen is, dat de jegenwoordige meesters ende regeerders by de voorschreve wet gestelt geen toevlucht daer toe en mogen hebben, om nu de voorseide inbruecke te mogen verminderen, soo is 't dat de voorseide Heeren nae lange vacatie en deliberatije daerby gehadt aff, doot ende te niet gedaen hebben alle voorgaende corruptelen, abuyses ende ongeregeltheden in 't voorsz. Vrouwenhuys ingebroocken. Ende om goede policye ende gestichticheyt aldaer te stellen, hebben van nieuws gekuert ende geordineert, kueren en ordineeren mits deesen, dat voortaen geachtervolght ende onderhouden sal werden 'tgunt hier naer volgt".

Wij laten verder eenige van de belangrijkste bepalingen hier volgen:

„Eerst dat soo wel de huysmoeder als alle de andere oude vrouwen voortaen gehoude sullen wesen de voorschreve meesters gehoorsaem ende onderdanich te wesen. Dat niemant van haerlieden en sal moeten kibbele noch kyven jegens de huysmoeder, noch oock onder malcanderen, maer oft daer eenich geschil geviele, sullen sy dat de meesters ofte haere huysvrouwen discretelyk ende met goede maniere te kennen geven om 't selve met minne geslecht te werden.

„Item dat de selve oude vrouwen voortaen elcx voor 't voorseide huys gehouden sal weeze te spinnen acht ponden vlas 'tsjaers, omme daermeede de nootdruft van 't linnewaet in goede eerlijcke reparatije onderhouden te mogen werden.

„Sullen oock de helft van 't loon des geenen sy elcx met buyten te spinnen van de guede lieden winnen zullen, tot proffyt van 't voorseide huys inbrenghen sonder bedroch.

„Item dat de voorseide vrouwen te vrede sullen weezen met 't geen dat de moeder door last van de meesters coopen sal ter vleesch- ofte vischmarkten sonder daer jegens te murmureeren.

20. POORTJE VAN HET OUDEVROUWENHUIS AAN DE HOOGSTRAAT N.Z. OMSTREEKS 1910.

„De voors. vrouwen sullen eene maeltijt 's daegs hebben, te weeten van visch ofte vleesch naer den dach tydich is.

„Ende de voorseide maeltyt gedaen zynde, zullen zy gelycklyck Godt Almachtich dancken ende loven ende oock bidden voor 't welvaeren van de regeerders van den landen ende voorts voor levende ende andere, die 't voorseide huys aelmissen gegeven hebben ende noch gevende zyn.

„Item zoo wie eenich van alle de voorschreven punten oft aertyckulen uyt versmaedenisse ofte onachtsaemheyt overtrade ofte versuymde, die sullen de meesters met kennisse van saecke de ses weecken mogen geven sonder haere wederseggen ofte anders corter ofte langer nae den eysche van de zaecke."

Het gasthuis stond aanvankelijk daar, waar later de Vleeschhal werd gebouwd[1]) en strekte zich uit van de Oostzijde van de Lombardstraat tot aan de Botersloot; de hoofdingang was aan de Lombardstraat. In het jaar 1619 werd een gedeelte van het Vrouwenhuis en van de daarbij behoorende woningen afgebroken; den 22en November 1619[3]) werd daar de eerste steen voor de Vleeschhal gelegd, terwijl de provenieren en de gebeneficiëerden zich in de overblijvende gebouwen moesten behelpen, tot er een nieuw tehuis voor haar verrezen zoude zijn. De bedoeling was aanvankelijk om op het „Hof van Bulgersteyn", hetwelk juist door de Stad was aangekocht, een nieuw tehuis voor de oude vrouwen te stichten, doch dit plan ging niet door. Het bouwen van het huis werd, daar er moeilijkheden ontstaan waren, eerst in 1622 aanbesteed voor de somma van f 10.000; als plaats van vestiging werd het braakliggend terrein achter het gasthuis op de Hoogstraat gekozen, ter plaatse waar vroeger het Predikheerenklooster stond[4]). Tot het jaar 1898 bleef het Vrouwenhuis aldaar gevestigd; in dat jaar werd de buitenplaats „Vredehof" aan den Oudendijk aangekocht en voor de oude vrouwen ingericht. Het

1) Van Reyn t.a.p. blz. 84.

2) Althans volgens de Kroniek van J. G. Van Waarschut, zie Bronnen II blz. 347.

3) Van Reyn, t.a.p. blz. 84.

4) Zie het artikel van Mej. Dr. Moquette in „Rotterdam in den loop der eeuwen" II blz. 310 vlgg.

gebouw aan de Hoogstraat, hetwelk de gemeente voor administratieve doeleinden noodig had, was reeds door de Stad aangekocht [1]). Alle heugenis aan het eerste Vrouwenhuis is ter plaatse nog niet verdwenen: de naam Vrouwensteeg herinnert nog aan de bakermat van het St. Elisabeth's gasthuis [2]).

De buitenplaats „Vredehof" zou echter slechts tijdelijk aan de oude vrouwen tot woning strekken, want de nood der tijden, welke vooral tijdens den Wereldoorlog en de jaren daarna het kapitaal der stichting dreigde aan te tasten, gaven de regenten in 1927 aanleiding tot het nemen van krachtdadige maatregelen.

Het kapitaal der stichting bestond toen grootendeels uit het – zeer belangrijke – legaat, dat de oud-schepen van Rotterdam, Nicolaas Baartmans, in het jaar 1783 aan haar had geschonken. Na diens overlijden bedacht ook zijn zoon, Abraham, het Oude Vrouwenhuis. Men moest echter in de laatste jaren het verschijnsel constateeren, dat het aantal aanvragen tot opname in het Vrouwenhuis sterk achteruit liep. Zulks was te wijten aan het feit, dat velen niet meer tevreden waren met de plaatsruimte, welke beschikbaar kon worden gesteld. Ook wilden de provenieren niet meer met de gebeneficiëerden tezamen wonen. Tot de bezittingen van de stichting behoorde ook het fonds „Kostkooppenningen", zijnde het totaal der gelden in den loop der tijden door de proveniersters bij hare opneming ingebracht. Door de verminderde opbrengst der kapitalen nu, en tevens van de revenuen der kostkooppenningen, zou het voortbestaan van het Vrouwenhuis ernstig gevaar gaan loopen. Daar kwam nog bij, dat „Vredehof" door het afnemen van het aantal ouden van dagen te groot was geworden, en derhalve de exploitatie te duur werd.

Waar op dat oogenblik, in plaats van, gelijk vroeger, 6 kostkoopsters en 17 gebeneficiëerden, thans nog slechts

1) Besluit van den Gemeenteraad dd. 14 April 1898. In 1914 is over het terrein van het afgebroken Oude Vrouwenhuis de St. Janstraat doorgetrokken tot de Hoogstraat.

2) Over den oorsprong van dezen naam zie „Rotterdamsche straatnamen" door J. M. Droogendijk.

21. BUITENPLAATS „VREDEHOF" AAN DEN OUDEDIJK, OMSTREEKS 1900.

4 kostkoopsters en 3 gebeneficiëerden in het huis waren opgenomen, en tevens niet alleen verbouwing van het pand aan den Oudendijk was uitgesloten, maar ook het stichten van een nieuw tehuis op dat moment niet uit de opbrengst van „Vredehof" kon worden bestreden, bleef er dus geen andere uitweg over dan òf het kapitaal aan te spreken, òf het huis tijdelijk te sluiten en het pand aan den Oudendijk te verkoopen.

Terecht concludeerden de toenmalige regenten, de Heeren H. J. Lambert, L. B. Mees, D. H. Kolff en A. van Stolk Czn., dat het testament van Nicolaas Baartmans het eerste uitdrukkelijk verbood, en integendeel voorschreef dat, indien het mocht gebeuren, dat de stichting geene voldoende inkomsten meer mocht hebben om de inwoonsters te onderhouden, er geene verdere opnamen zouden geschieden totdat de opbrengst van het kapitaal weder voldoende zoude zijn om in het onderhoud der oude vrouwen te voorzien.

De regenten besloten de bepalingen van het testament onverkort te handhaven, en om dit te bewerkstelligen, werd nu vastgesteld, dat geene oude vrouwen meer zouden worden opgenomen, dat „Vredehof" verkocht zou worden, en de opbrengst van dezen verkoop gekapitaliseerd zou worden en bij het kapitaal gevoegd. De renten zouden eveneens bij het kapitaal gevoegd worden totdat het kapitaal der stichting groot genoeg zou geworden zijn om een nieuw tehuis te stichten en de ouden van dagen naar de eischen des tijds te huisvesten.

Zoo is de regentenvergadering van 30 Mei 1927 beslissend geworden voor het lot van het Oude Vrouwenhuis te Rotterdam en mag de stad zich gelukkig prijzen, dat op die wijze een van hare oudste instellingen voor algeheelen ondergang is bewaard gebleven[1]). „Vredehof" werd in 1930

1) Schrijver dezes betuigt hiermede aan de Regenten zijne groote erkentelijkheid voor de welwillende inzage, in bruikleen, aan het Gemeentearchief van Rotterdam, van het archief van het Vrouwenhuis. Dank zij den arbeid van Mej. Dr. A. C. Kersbergen in het Gemeentearchief, die aldaar een nieuwen inventaris van het archief van het Vrouwenhuis samenstelde, kan schrijver dezes thans vele tot nog toe onbekende bijzonderheden publiceeren. De gegevens nopens eenige vroegere meesters van de stichting kunnen, dank zij hare bemiddeling, hier vermeld worden. (Zie de noten aan het einde).

ontruimd, en de overgebleven verpleegden werden uitbesteed.

Wat de verpleegden der stichting betreft, deze bestonden, zooals boven reeds vermeld werd, vanouds uit 6 provenieren en 17 gebeneficiëerden. De eersten waren dezulken, die eenig vermogen bezaten en zich in de stichting konden inkoopen (kostkoopsters), de laatsten waren die welke minder met aardsche goederen gezegend waren. De provenieren nu betaalden meestal òf een som ineens, dan wel een inkoopsom, vermeerderd met een vaste jaarlijksche bijdrage [1]), de gebeneficiëerden alleen een inkoopsom. Volgens de „Ordonnantiën en costumen van het Oude Vrouwenhuis dezer Stad Rotterdam" moest elke gebeneficiëerde f 34 storten voor begrafeniskosten, een zilveren dukaton aan de binnenmoeder geven, en aan de twee dienstboden ieder een halven zilveren dukaton. Voor de jaarlijksche kermis werden f 7 onder de oude vrouwen verdeeld. Zij verbonden zich voorts, om alles wat zij bezaten, aan de stichting te zullen nalaten, en wanneer een harer overleed, werd hare nalatenschap bij opbod aan de overlevenden, ten bate der stichting verkocht. De proveniersters betaalden bij hare opneming, behalve de f 34 voor begrafeniskosten, nog twee zilveren dukatons aan de binnenmoeder en één aan elke dienstbode.

Wat de begrafenis zelve aangaat, vinden wij in de „Ordonnantiën en costumen" de volgende merkwaardige bepaling:

„Wanneer een oude vrouw begrave wert [2]), alsdan gaan de regenten in het eerste en tweede paar agter het lijk zonder rouwbanden en dan de bloedvrienden der overledene, dan al de bediende van het Vrouwenhuys (exemt den doctor) die met haer eygen mantels moeten compareeren. Wanneer een der proveniersters wert begraven, zoo moeten de regenten immediaat volgen na de bloedvrienden en wert dan ordinaar de lijkstatie met hangende rouwbanden bijgewoont."

De bedragen die de oude vrouwen, volgens het eerstvermelde register, hetwelk in het bezit van schrijver dezes

1) Volgens Van Reyn, II blz. 36 werden volgens Kortebrandt in 1556 voor het eerst provenieren opgenomen.

2) Nl. een gebeneficieerde.

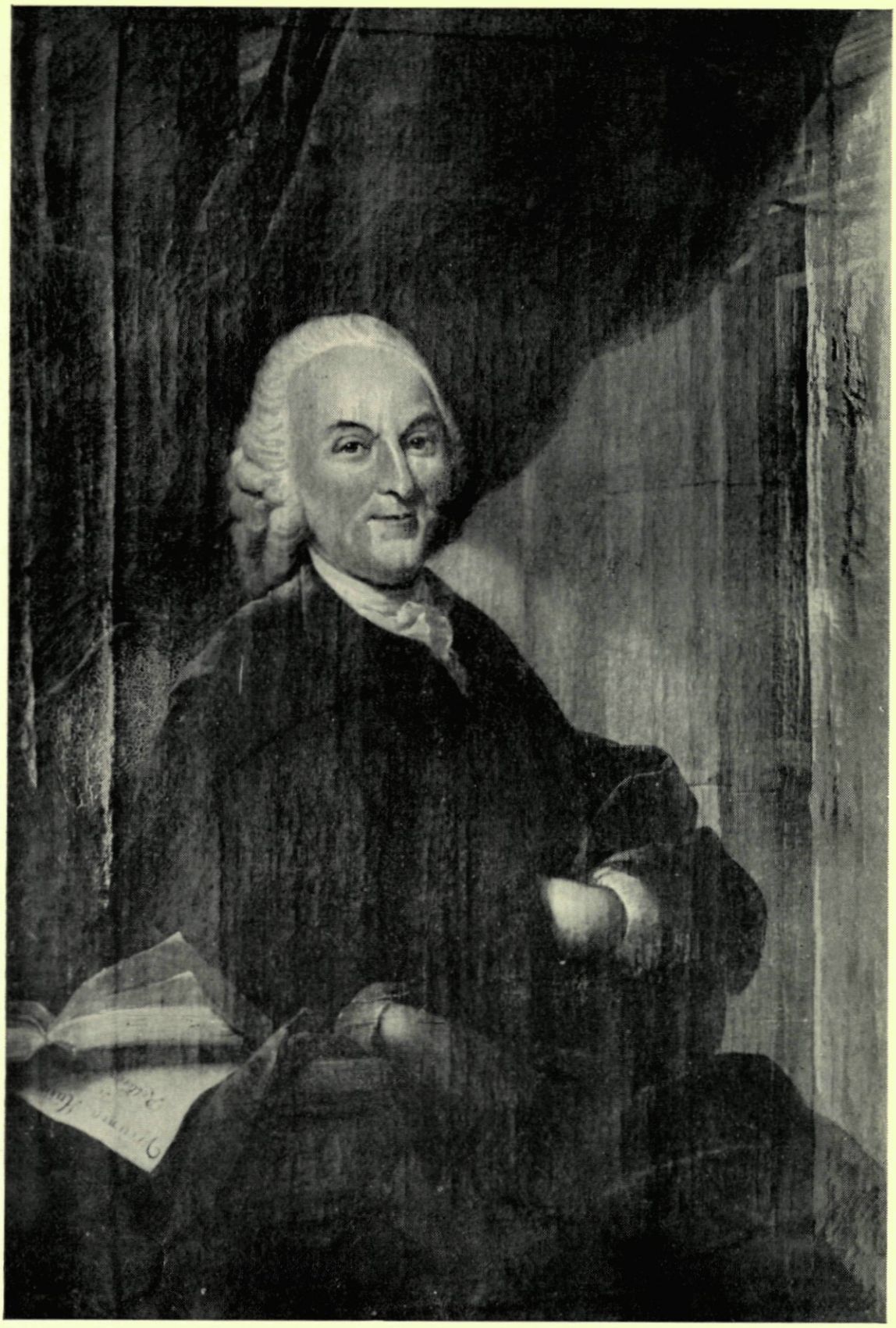

22. NICOLAAS BAARTMANS. NAAR EEN GESCHILDERD PORTRET TEN KANTORE VAN DE NOTARISSEN NAUTA, LAMBERT EN SCHADEE AAN DE WIJNHAVEN.

is, als inkoopsom moesten betalen, wisselden sterk af en wel zooals blijkt naar gelang van het vermogen der sollicitanten, en werden berekend in Vlaamsche ponden of Karoli guldens. Meestal bedroeg de inkoopsom ongeveer £ 20 Vl.; dit bedrag treft men althans bij herhaling in het register aan. Een enkele maal lezen wij de bepaling dat de sollicitante belooft „een bedde met sijn toebehoeren" te zullen medebrengen. En niet alleen in contant geld werd de inkoopsom betaald, maar soms ook in geldswaardige papieren. Slechts een enkele maal wordt hiervan in het register melding gemaakt. Zoo bracht Marytgen Cornelisdochter, die den 8en Augustus 1563 werd opgenomen, een rentebrief mede op een huis in de Kerkstraat, nog een op een huis aan den Visschersdijk (in het register nog „Vischdijk" genaamd) en een schuldbekentenis ad 15 stuivers rente per jaar.

Vele provenieren kwamen er in dien tijd niet bij; uit het register blijkt, dat er jaarlijks niet meer dan eene proveniere werd aangenomen. De aanteekening van het opnemen eener sollicitante geschiedde volgens een vast formulier, hetwelk steeds nauwkeurig in acht werd genomen. Als proeve daarvan moge de volgende inboeking dienen:

„1574 opten xiiiien May anno LXXIIII soo hebben wy Jacob Claeszoon ende Kors Arriensen ende Heynrick Willemssen, meesters van Sinte Elysabet ghasthuys binnen Rotterdam angenomen Ariaentgen Louwerisdochter te hebben haer leven lang binnen voorsegde gasthuys te onderhouden, des sal die voersegde Ariaentgen Louwerisdochter staen onder alle obedientie aftervolgende die kaerte [1]) van voersegd gasthuys voer de somma van hondert Karolus gulden, waervan wy meesters ontfangen hebben vyftich karolus gulden ghereede penningen ende sullen noch ontfangen sinte Maertin naestcomende XVIII karolus guldens dat welcke Mey anno LXIIII lestleden verschenen was ende voert Mey anno LXXV ghelycke XVIII karolusguldens ende Mey anno LXXVI XIIII karolusguldens somma in als tesamen honderd karolusguldens an gelde ende noch een niewe bedde met syn toebehoeren in presentie van

1) D.w.z. het reglement.

Joest Willemssen, hoer dochter man ende Maergen Willemsdochter."

De inkomsten van het gasthuis bestonden, behalve uit schenkingen en legaten, ook uit huren van aan hetzelve toebehoorende huizen en pachten van landerijen. De aanteekeningen, hierop betrekking hebbende, zijn van eenig belang voor de topografie van Rotterdam. Opmerkelijk is overigens de uiteenloopende ligging der landerijen aan het gasthuis toebehoorende. En niet alleen in de stad had de stichting bezittingen, maar ook daarbuiten; wij lezen in het register, in het jaar 1566, van gronden gelegen in Zwammerdam, Zevenhuizen, Capelle, Ouwerkerk en Bleiswijk. Niet alleen op deze wijze belegden de regenten – „meesters", zooals zij zich noemden – het vermogen van het Vrouwenhuis, ook verstrekten zij gelden op hypotheek; zoo te 's Gravezande op een woning met het meubilair. De vaste goederen in de stad gelegen bestonden uit huizen, gelegen o.a. aan den Houttuin, in de Kipstraat, aan het West Nieuwland, den Achterweg en den Oppert. Ook in de Lombardstraat zelve bezat het Vrouwenhuis eenige huizen, welke eerst verhuurd waren, maar later bij het gasthuis getrokken werden [1]). Aangaande de huurders en den huurprijs vermeldt het register weinig; zoo wordt in 1569 een huis in de Lombardstraat verhuurd onder een ontbindende voorwaarde: als de huurder een ander huis kan krijgen, zal hij van zijne verplichting ontslagen zijn.

De kapel van het gasthuis werd blijkens de laatste bladzijde van het register ook verhuurd, maar in tegenstelling met de huizen, voor slechts korten tijd achtereen; in November 1566 huurde een timmerman haar voor den tijd van een jaar, en in 1577 blijkt zij wederom verhuurd te zijn, en wel voor 26 stuivers per jaar. In dit opzicht levert het register een welkome aanvulling bij hetgeen Mej. Moquette weet mede te deelen; immers het blijkt, dat de kapel reeds lang voor 1620 verhuurd placht te worden, en wel door de meesters van het gasthuis, en niet door den burgemeester, zooals in 1620 geschiedde. Verder deelt Mej. Moquette

1) Zie uitvoeriger Van Reijn t.a.p. II, pag. 37 en het artikel van Mej. Moquette.

mede, dat de meesters van het St. Elisabeth's gasthuis nog in 1567 als zoodanig genoemd worden, en dan niet meer tot 1575, om dan als Oude Vrouwenhuis meesters wederom te voorschijn te komen [1]). Uit het register echter blijkt, dat voor het jaar 1575 de namen St. Elisabeths gasthuis en Oude Vrouwenhuis door elkaar gebruikt werden, en dat de meesters van het St. Elisabeths gasthuis in 1574 worden vermeld; in dat jaar fungeerden nl. als zoodanig Jacob Claesz [2]), Cors Ariensz [3]) en Heyndrick Willemsz [4]). Juist om deze bijzonderheid hebben wij het formulier van Juli 1574 gekozen om in zijn geheel over te nemen. En niet alleen hierom kan de opneming van Ariaentgen Louwersdochter in het gasthuis ons belang inboezemen, maar ook omdat deze opneming de eerste is, die in het register vermeld wordt, en verder, omdat wij later lezen, dat de inkoopsom door haar zoon in gedeelten werd voldaan, waarbij dan gesproken wordt van het Vrouwenhuis inplaats van het St. Elisabeths gasthuis. Hier vinden wij dus voor het eerst de twee namen als synoniemen gebruikt.

De twee andere manuscripten slaan meer bepaaldelijk op het geldelijk beheer. Het eerste, dat, zooals gezegd, de jaren 1606 en 1607 omvat, vermeldt ontvangsten van allerlei aard, het tweede is een kasboek, dat van 1639 tot 1647 loopt. Men vindt de namen van de huismoeders er in vermeld; voor die jaren waren dit de moeders Verschuer [5]), Ver-

1) Zie „Rotterdam in den loop der eeuwen", II, 6e stuk, en „Bronnen", I.

2) Jacob Claesz. Jonckman (gezegd van der Aa), van beroep drapenier, was meester van het St. Elisabethsgasthuis van 1562–1566, 1574, vroedschap van 1567–1600, schepen van 1567–71, 1581, 1585, 1589, 1590, 1595 en 1600; Burgemeester in 1579. Hij bekleedde nog vele andere ambten.

3) Christiaen (Cors) Ariensz. was adjudant in 1565; Oude Vrouwenhuismeester van 1574–1576; leproosmeester van 1577–1583.

4) Heyndrick Willemsz. Minnebeeck was lakenwaardijn en waarschijnlijk ook lakenkooper. Hij woonde in den Oppert en was meester van het Oude Vrouwenhuis van 1574–1585 en in 1594; kapitein der schutterij in 1575, Heilige Geestmeester in 1587 en 1588, vroedschap van 1592–1597; kerkmeester in 1593, fabriekmeester in 1594, boonheer in 1596, weesmeester in 1596 en 1597.

5) Zij was als Maria Jacobsdr. van der Zegen den 30en Juli 1589 gehuwd met Joost Verschuur uit Antwerpen, lakenkooper te Rotterdam, meester van het Oude Vrouwenhuis van 1634–40 en van 1642–46.

boom[1]), Gro(e)ninx[2]) en Ambrosius[3]). Voor het overige kunnen ons alleen de prijzen der levensmiddelen belang inboezemen. Zoo vinden wij b.v. dat den 27en December 1639 en den 19en December 1640 het schapenvleesch 5 stuivers per pond kostte, en dat den 30en Juni 1640 de huismoeder voor een pond kaas 3 stuivers moest neertellen.

Het eerstgenoemde register werd blijkbaar niet door de huismoeder bijgehouden, want zij onderteekent het niet; eerder valt hier te denken aan een der meesters zelven. Dit blijkt ook uit de 17de eeuwsche „Order en reglement bij de regenten van 't Oude Vrouwenhuis gemaact tot 't gene in 't selve huis is t'administreeren". Daar wordt het volgende gezegd: „Den blaffert daer de posten van ontfang in staan sal een van de regenten die de beste tijt heeft een à twee mael in 't jaar inschrijven om die estat te stellen. Alsmede in 't contractboekje de contracte met de proveniers gemaect invullen". Het handschrift eindigt met de aanteekening dat de inboeking van eenige posten is vergeten: op 13 Juli 1607 wordt vastgesteld dat in totaal ontvangen is een bedrag van f 3264:7 st.:4 p. en dat uitgegeven werd een bedrag groot f 2648 : 7 st. : 8 p. De rekening wordt dan geteekend door de drie meesters van het gasthuis nl. Maerten Jacobs Coperen[4]), Pieter Willemsz van der Wilde[5]) en Cornelis Dircksz. Groenhoudt[6]).

1) Zij was als Elsje van Polanen te Rotterdam den 1en December 1602 gehuwd met Leendert Willemsz. Verboom, (zij overleed aldaar in October 1664) die makelaar en zijdelakenkooper was en meester van het Oude Vrouwenhuis van 1639–41 en van 1644–48, 1658, 1662–68.

2) Moeder Groeninx heette Laurentia Blaeuvoet, die als weduwe van Gysbert Fransz. den 20en December 1633 hertrouwde met Adriaen Marinusz. Groeninx, koopman, meester van het Oude Vrouwenhuis in 1617 en 1618 en van 1643–47.

3) Zij was de echtgenoote van den wijnkooper Adriaen Ambrosiusz, Oude Vrouwenhuismeester van 1642–43 en van 1647–56, regent van het weeshuis in 1664, brandmeester in 1659. Zij was geboren als Wendela Bogaerts.

4) Hij wordt in het register genoemd: Coperen en Coperslager. Dit laatste was nl. zijn beroep. Hij was gasthuismeester in 1589, 1590, 1593, 1595–1600 en van 1603–25.

5) Oude Vrouwenhuis-meester in 1606 en 1607, Heilige Geestmeester van 1598–1602, 1604 en van 1613–15.

6) Oude Vrouwenhuismeester in 1607, brandmeester in 1598 en 1601, Leproosmeester van 1601–02.

De zegels van eenige der in dit artikel vermelde regenten vindt men afgedrukt achter in deel I der „Bronnen".